

Buda megvétele Szegedet a török hatalmi szférájába utalta, s ezt a helyzetet a város 1543 elején lett megszálása stabilizálta. Az új hatalom helyreállította a várat, biztosítva uralmát a vidék fölött, s egyúttal elismerve Szegednek azt a jogát, hogy kedvező földrajzi fekvésén alapuló kivételezett helyzetét továbbra is megtartsa: megmaradt katonai, pénzügyi, kereskedelmi központnak. „Sok gazdag áros nép győle az városba, Gazdag harmincadot szörzének városban, Császárnak sok kincse győle tárházába, Onnat fizette-tött hó-pénzt Magyarországnban” — írja Tinódi. Bár az ebből származó haszon közvetlenül nem a magyar, hanem a betelepülő török lakosság anyagi erejét gyarapította, az előbbinek sem vált kárára. Szeged a szultán közvetlen fennhatósága alá tartozó khász-birtok lett, s más alföldi településekkel szemben az ebből eredő állandóság előnyeit élvezte. Biztonsága azonban viszonylagos volt, a fosztogatást, erőszakoskodást nem kerülhette el; ez némely időszakban — különösen Tóth Mihály 1552-es félresikerült felszabadító vállalkozását követően, valamint az 1670—80-as esztendőekben — az átlagosnál nagyobb méreteket öltve a város létét is veszélyeztette. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az az 1553-ból származó adat, mely szerint az 1053 ház. 77 $\frac{1}{10}$ -a lakatlan. Mindazonáltal az élet alapfeltételei többé-kevésbé biztosítva voltak, s a város 144 éven át várhatta felszabadulását. A belső önkormányzat — erősen korlátozott hatáskörrel — megmaradt, a lakosság vallási életébe a hatalom nem szölt bele, fent lehetett tehát tartani a szellemi, kereskedelmi s — jelentékeny megszorításokkal — a közigazgatási kapcsolatot mind Erdélyel, mind a királyi Magyarországgal. Ilyen körülmények között sikerült átmenteni a városi közösséget, ha csak a vegetáció szintjén is — az 1686-os nagy hadjá-

ratig, melynek során Szeged is fölszabadult.

Ezekben az évtizedekben kulturális életről nem beszélhetünk, hiszen a magasabb rendű törekvésekhez szükséges energia felszívódott. Két egymásra tekintő tényit idézünk a város művelődésügyét ért végzetes csapás jellemzésére. A belső életről fennmaradt iratokban szinte kivétel nélkül a pusztaság életfeltételek biztosításáról esik szó, tartalmuk a zaklatásokkal szemben való védekezés. Ugyanekkor a magyar polgárosulás és kultúra frontját tömegesen özönlik el a szegedi származású kereskedők, kézművesek, mecénások, művészek, írók, prédikátorok, köztük európai méretű nagyságok. Ez a tény ismét igazolja, hogy a XVI. század elejére Szeged a polgárosulás és a polgári kultúra egyik bázisává izmosodott, s egyúttal sejteti a fellendülésnek azokat a hatalmas lehetőségeit, melyek erre az időre megértek, kibontakozásukat azonban a nemzeti katasztrófa elfojtotta. Ezek az adatok egy többé már soha meg nem írható szegedi művelődéstörténet adatai. Nem teljesen kárba vesztettek: jelzik azokat az értékeket, melyekkel Szeged már pusztulásában gazdagította a nemzeti művelődés kincsesládát.

Amde a korábban felgyülemlett erő tartaléknak az a része, mely a csapás alatt nem szóródott szét, az új helyzetben elsősorban a szellemi mozgalmak területén fejezte ki magát, hiszen másutt nem volt módja az érvényesülésre. Így ha e másfél száz esztendő alatt egyáltalán történt valami Szegeden, az csak a művelődésügy területén történhetett. Két mozzanatról kell megemlékeznünk: körülbelül a török hódítással egyidejűleg jelenik meg Szegeden a reformáció, s ezekben az évtizedekben jut minden más időszakhoz képest összehasonlíthatatlanul nagyobb jelentőségre a ferencesek tevékenysége.

K. P.